Náučný chodník Tajomstvá Žitavy

Kraj:	Nitriansky
Okres:	Nové Zámky
Geomorfologické jednotky:	Podunajská pahorkatina a Podunajská rovina
Geologická jednotka:	neogénna panva
Chránené územie:	žiadne
Prístup:	bus Dvory nad Žitavou, obecný úrad
Východisko:	Dvory nad Žitavou, Hlavné nám. 12 (obecné múzeum)
Trasa:	Dvory nad Žitavou, obecné múzeum – kalvária – proti toku Starej Žitavy a Branovského potoka – Dvorské vinohrady – Dvory nad Žitavou, centrum
Dĺžka, prevýšenie:	11,8 km, prevýšenie 25 m
Čas prechodu:	4 h
Počet zastávok:	8
Náročnosť:	nenáročná trasa

Zameranie chodníka: historické, kultúrne, prírodovedné, vinohradnícke

Typ chodníka: samoobslužný, okružný, obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: nie je

Rok otvorenia: 2020

Aktuálny stav: Informačné panely sú v dobrom stave (2023).

Textový sprievodca: nie je; informačné panely > .PDF, stránka náučného chodníka > A Zsitva titkai – Tajomstvá pri rieke Žitava (po rozkliknutí „tovább“ / „viac“ sú texty k jednotlivým zastávkam v troch jazykoch – maďarskom, slovenskom i anglickom)

Kontakt: Základná škola Adolfa Majthényiho s vyučovacím jazykom maďarským – Majthényi Adolf Alapiskola, Hlavné nám. 13, 941 31 Dvory nad Žitavou, tel. 035 / 6484 751

Poznámky: (1) Chodník vedie prevažne po nespevnených poľných cestách. (2) Informačné panely sú v slovenskom a maďarskom jazyku, anglickú verziu každého panela sprostredkúva QR kód.

Využiteľnosť pre školy

Náučný chodník je vhodný pre terénne vyučovanie vzhľadom na dĺžku v obmedzenej miere. Odporúčame pridať návštevu obecného múzea (info nižšie).

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Dvory nad Žitavou. Poľnohospodárska obec východne od Nových Zámkov v okraji Podunajskej pahorkatiny, pokrytej tu naviatymi pieskami a sprašou, na jej kontakte s Podunajskou rovinou v časti nivy (Starej) Žitavy. Už v 11. storočí na vŕšku sv. Martina nad nivou meandrujúcej Žitavy stála kráľovská kúria a kaplnka, postavené Štefanom I. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1075, keď kráľ Gejza daroval kaplnku, časť kráľovskej kúrie a majetkov benediktínskemu opátstvu. Napokon tento majetok získal ostrihomský arcibiskup. Osada ako dôležitá zastávka na obchodnej ceste Via Romana získala od kráľa právo výberu mýta na brode a neskôr aj moste cez Žitavu, v roku 1429 sa stala mestom s jarmočnými právami a neskôr centrom okresu. Počas 113 rokov trvajúcej pustošivej tureckej nadvlády postupne strácalo na význame. Po vyhnaní Turkov sa časť pôvodného obyvateľstva vrátila a pribudli novousadlíci z Nemecka. V 18. storočí došlo k rozmachu poľnohospodárstva a remesiel, v 19. a najmä v druhej polovici 20. storočia aj priemyslu. Po druhej svetovej vojne boli mnohé tunajšie maďarské rodiny deportované do Česka a Maďarska, pričom na ich miesta boli presídlené rodiny z Maďarska a Rumunska. V súčasnosti sú tu viaceré priemyselné podniky, vinárstva a poľnohospodárske družstvo. Pamiatkami sú barokový rímskokatolícky kostol sv. Vojtecha z druhej polovice 18. storočia a neoklasicistický reformovaný kostol z roku 1880. Na centrálnom námestí vzniklo v roku 2009 **obecné múzeum** s miestopisnou expozíciou (prístupné v pracovných dňoch 8 – 12 a 13 – 15 po predchádzajúcom dohovore na tel. č. 0918 511 727). V centre sa nachádza bývalá kúria rodiny Bonczovcov zo 17. storočia (dnes v nej sídli kaviareň a obchody). Pri kostole sv. Vojtecha stojí monumentálny pomník obetiam prvej a druhej svetovej vojny z roku 1937, ktorého autorom je komárňanský sochár Július Berecz. Západne od intravilánu na neveľkej vyvýšenine – vŕšku sv. Martina –, tvorenej ostrovčekom eolickej pieskovej akumulácie v rámci rovinnej riečnej krajiny Starej Žitavy, na mieste bývalej kráľovskej kúrie, vybudoval v rokoch 1855 – 1860 tunajší kňaz Adolf Majthényi rozľahlý **areál krížovej cesty s kalváriou**. Tvoria ho neogotické kaplnky zastavení krížovej cesty, súsošie Najsvätejšej Trojice, neskoroklasicistická stĺpová zvonica na pôdoryse kruhu, kaplnka sv. Martina, mohutné schodisko s postrannými sochami, ktoré dopĺňajú i prístupovú cestu z obce.

Žitava. Rieka na juhu západného Slovensku, dlhá 99 km, ľavostranný prítok Nitry. Pramení na Lehotskej planine v Pohronskom Inovci na severnom svahu Kamenného vrchu pri južnom okraji obce

Veľká Lehota. Krátko tečie severným smerom, južne od Malej Lehoty sa prudko stočí k juhozápadu a tečie kontaktom Pohronského Inovca a Tribeča, len medzi Jedľovými Kostoľanmi a Obycami znovu vojde Pohronského Inovca, pričom zákrutovou dolinou vhĺbenou do andezitov a ignimbritov (materiál vulkanických pemzových prúdov) odrezáva masív Včelára od zvyšku pohoria. Krátko tečie po kontakte Pohronského Inovca a Podunajskej (Žitavskej) pahorkatiny a v Machulinciach do nej vteká, ďalej tečúc viac k juhu a tvoriac širokú nivu (vyčlenený geomorfologický podcelok Žitavská niva). Tu sa na niektorých úsekoch zachoval jej pôvodný tok, resp. jeho časti so zákrutami a nivnými mokraďami (viaceré chránené územia). Priebeh dolného toku s ústím bol v histórii viackrát silno zmenený. Aktuálne sa pri Dolnom Ohaji tok v novom koryte spojovacieho kanálu, vybudovaného v roku 1971 medzi Žitavou a riekou Nitra, stáča na západ a západne od Šurian sa vlieva do Nitry. Koryto **Starej Žitavy** pokračuje na juh, pri Dvoroch nad Žitavou vstupuje do Podunajskej roviny a juhozápadne od Hurbanova pri Martovciach ústi do Starej Nitry. Pôvodne sa v dávnejšej minulosti dolný tok ďalej stáčal k juhovýchodu a Žitava ústila medzi dnešnými Patincami a Radvaňou nad Dunajom priamo do Dunaja. Reliktom bývalého ústia je dlhé úzke Virtské jazero a jeho pripomienkou pamätník na mieste uzavretia **žitavského mieru** medzi habsburskou monarchiou – cisárom Rudolfom I. – a Osmanskou ríšou – sultánom Ahmedom I. – 11. novembra 1606.

Prírodná pamiatka Potok Chrenovka. Chránené územie v Podunajskej rovine severozápadne od Dvorov nad Žitavou > pozri heslo v textoch k Náučnému chodníku Lesopark Berek Nové Zámky

Podunajská pahorkatina. Rozsiahly geomorfologický celok v juhozápadnej časti Slovenska medzi Pezinkom a Trstínom na západe, Šahami a Štúrovom na východe, Sencom, Sereďou, Novými Zámkami a Dunajom na juhu s jazykovitými výbežkami k severu pozdĺž riek k Novému Mestu nad Váhom, Bánovciam nad Bebravou, Zlatým Moravciam, Pukancu a Sebechlebom, tvoriaci severnú a severovýchodnú časť Podunajskej nížiny. Na juhu susedí s Podunajskou rovinou, na západe ju ohraničujú Malé Karpaty a Považské podolie, zo severu do nej prenikajú ďalšie jadrové (Považský Inovec, Strážovské vrchy, Tribeč, Hornonitrianska kotlina) a na východe vulkanické geomorfologické jednotky (Pohronský Inovec, Štiavnické vrchy, Krupinská planina a Burda). Podunajská pahorkatina sa rozprestiera v oblasti dolných tokov Váhu, Nitry, Žitavy, Hrona a Ipľa (tvoriaceho s Dunajom na juhovýchode slovensko-maďarskú štátnu hranicu) v nadmorských výškach od 103 m (povyše ústia Ipľa do Dunaja) do zhruba 400 m (severovýchodne od Pukanca v cípe zabiehajúcom pozdĺž Sikenice hlboko do Štiavnických vrchov). Povrch pahorkatiny je hladko modelovaný, striedavo rovinný – na nivách a terasách vodných tokov (hliny, piesky, štrkopiesky) či sprašových tabuliach (spraše, sprašové hliny) – a mierne zvlnený až zvlnený – na širokých a plochých chrbtoch so svahmi plytkých i hlbokých dolín a úvalín na erózno-denudačne rozčlenených zvyškoch neogénnych morských a jazerných akumulácií (íly, piesky a štrky), proluviálnych kužeľoch pod úpätiami susediacich pohorí (ostrohranný skelet, zvetralé valúny), ostrovoch naviatych pieskov či vulkanických tufov alebo na miestach postihnutých nerovnomernými tektonickými pohybmi, ktoré sa prezentujú mozaikou lokálnych (zamočiarených) znížení a (zalesnených) vyvýšení a náhlymi (pravouhlými) zálomami riečnej siete. V dôsledku tejto pestrosti reliéfu so striedajúcimi sa nápadnými, prevažne severo-južným smerom pretiahnutými paralelnými vyvýšeninami a zníženinami sa člení pahorkatina na 11 geomorfologických podcelkov – dielčích pahorkatín (Trnavská, Nitrianska, Žitavská, Hronská a Ipeľská) a nív (Dolnovážska, Nitrianska, Žitavská, Hronská, Čenkovská a Ipeľská). Neogénne sedimenty, prekryté sprašami a sprašovými hlinami tvoria materskú horninu černozemí a hnedozemí, patriacim k najúrodnejším pôdam Slovenska. Okrem na nich pestovaných obilnín a olejnín tu má výborné prírodné podmienky a dlhú tradíciu aj vinohradníctvo. Lesy sa prakticky nezachovali, s výnimkou miniatúrnych lokálnych zvyškov historických dúbrav či dubohrabín či ostrovov na menej úrodnom podloží (štrky, vulkanity). Na tektonické poruchy viazané prirodzené teplé a studené minerálne pramene (Dudince, Santovka, Levice, Piešťany) doplňajú umelé geotermálne pramene (vrty) (Štúrovo, Podhájska, Poľný Kesov).

Podunajská rovina. Rozsiahly geomorfologický celok na juhozápade Slovenska pozdĺž Dunaja medzi

Bratislavou, Patincami, Novými Zámkami, Sereďou, Sencom a Pezinkom zaberajúci nivu Dunaja a jeho prítokov s časťou ich terás. Na krátkom úseku na severozápade susedí s Malými Karpatmi, inde len s Podunajskou pahorkatinou. Za Dunajom, ktorý tvorí slov.-maď. štátnu hranicu, rovina zväčša pokračuje s výnimkou dvíhajúcej sa pahorkatiny východne od ústia Mošonského Dunaja (južne od Číčova). Toto rovinné územie s lokálnymi plytkými depresiami či drobnými nevysokými terénnymi vlnami v nadmorských výškach 106 – 164 m budujú holocénne nivné alebo pleistocénne terasové riečne naplaveniny (hlinité, ílovité, piesčité a štrkovité sedimenty) miestami prikryté ostrovčekmi viatych pieskov (napr. Senec, Sereď, Vozokany, Veľké Kosihy) či spraší (napr. Hurbanovo). Juhozápadná polovica Podunajskej roviny medzi Dunajom, Malým Dunajom a dolným tokom Váhu predstavuje **Žitný ostrov**, ktorý je mohutným starým agradačným valom Dunaja. Z jeho centrálnej, najvyššej, časti sa kedysi Dunaj skĺzol do susedného nižšie položeného územia a tá – ako najsuchšia v zamočiarenom okolí – bola využitá pre osídlenie a dopravné línie. Po svojom presune Dunaj pokračoval v tvorbe nového agradačného valu, ktorý je osou svojrázneho územia so sústavou dunajských riečnych ramien a akumulačných depresií medzi nimi. Pre tvarovú i vývojovú podobnosť s normálnymi riečnymi deltami sa táto podunajská oblasť nazýva **vnútrozemskou deltou**. Vyvinula sa ešte pred zásahmi človeka do prirodzeného hydrologického režimu Dunaja pod miestom jeho prerezania sa cez Karpaty a jeho vstupom do tektonicky poklesávajúcej severozápadnej časti Malej dunajskej kotliny, v ktorej rieka pre spomalenie svojho toku sedimentovala veľké množstvo štrkov a štrkopieskov prinášaných najmä počas povodní zo svojho horného toku. Akumulácia dunajských štrkopieskov v oblasti tejto „delty“ dosahuje hrúbku od niekoľkých m pri Bratislave až do cca 600 m v gabčíkovskej depresii a tvorí obrovskú prírodnú zásobáreň pitnej vody, žiaľ, ohrozovanú v dôsledku priepustnosti sedimentov kontamináciou nebezpečných látok z priemyslu a poľnohospodárstva. Podnebie je teplé a suché, zrážky dosahujú 500 – 600 mm za rok, z pôdnych typov najhojnejšie sú fluvizeme, čiernice a černozeme, v území tečie Dunaj, Malý Dunaj, Čierna voda, Dudváh, dolné toky Váhu, Nitry a Žitavy. Prirodzené hydrogeografické pomery boli od polovice 19. storočie človekom silno ovplyvňované za účelom maximalizácie poľnohospodárskej produkcie získavaním ornej pôdy na úkor zamokrených lúk ako aj ochrany pred povodňami, čo dokumentujú početné antropogénne formy reliéfu, napr. kanály (odvodňovacie, zavlažovacie), hrádze, stavidlá, prečerpávacie stanice. Veľmi cenné pre zachovanie biodiverziy v prevažne poľnohospodárskej krajine sú fragmentárne zachované lesy (lužné lesy a teplomilné panónske dúbravy), mokrade, druhovo bohaté nivné lúky a vodné biotopy.

Názvy informačných panelov

1. Dávna minulosť – Ősi múlt
2. Sakrálne pamiatky – Szakrális emlékek
3. Kalvária – Kálvária
4. Jazerá – Tavak
5. Rieka Žitava – Zsitva folyó
6. Živočíšstvo – Állatvilág
7. Rastlinstvo – Növényvilág
8. Vinohradníctvo – Szőlészet

